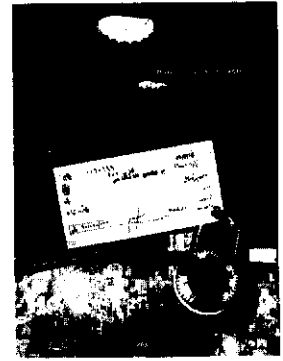

لایحه اصلاح موادی از قانون صدور چک و نقد آن

اشاره

نقدی که یک چهارم مبلغ چک را شامل می‌شد، حذف شده است. وی ادامه داده است: در قانون چک سابق، حتماً باید وجه‌الضمان برای متهم صادر می‌شد، اما در این لایحه، قرار کفالت و قرار وثیقه به جای آن تعیین شده است. رئیس کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس شورای اسلامی در پاسخ به این پرسش که در صورت تصویب این لایحه، چه تعدادی از زندانیان چک آزاد خواهند شد؟ خاطر نشان کرده است: اگر به همان صورتی که الان وجود دارد، تصویب شود، بسیاری از زندانیان چک آزاد خواهند شد.^(۳)

حجت‌الاسلام قوامی در گفتگوی دیگری که در اواسط بهمن ماه ۱۳۸۱ با ایشان انجام دادیم، نکته جالب دیگری را هم گفته است که نمی‌توان آن را ندیده گرفت. وی در این مصاحبه می‌گوید: متأسفانه در نظام بانکی کشور ما بانک‌ها هیچگونه مسوولیتی در برابر دادن دسته چک به مشتریان خود ندارند، یعنی هر کسی - اعم از یک کارگر ساده یا یک کارمند و یا یک تاجر - می‌تواند با دو نفر معرف - بدون آنکه معرف‌ها هیچگونه تضمینی بسپارند - به بانک مراجعه کند و دسته چک بگیرد و مبلغ دلخواهی را در آن بنویسد و به دیگری بدهد. یعنی بانک در برابر دادن دسته چک به مشتری، هیچگونه تضمینی را از وی نمی‌گیرد و در صورت نبودن موجودی در حساب وی هم هیچ مسوولیتی را نمی‌پذیرد، لذا چک به بانک برده می‌شود و در صورت نداشتن موجودی، برگشت می‌خورد. رئیس کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس در ادامه می‌افزاید: این شیوه عمل در دادن دسته چک، با هیچ منطقی درست نیست و من فکر نمی‌کنم که در کشورهای دیگر اینگونه عمل شود.

وی سپس می‌گوید: در این میان، عده‌ای هم با امید به نقدشدن چکی که از دیگری گرفته‌اند، به دیگری چک می‌دهند. بنابراین، وقتی یک نفر با استفاده از دسته چک اقدام به کلاهبرداری می‌کند، عده زیادی را دچار مشکل و گرفتاری می‌کند و از این روست که در کشور ما در هر سال، حداقل ۵۰ هزار نفر به علت صدور چک بلامحل به زندان می‌روند و این وضعیت، تبعات منفی بسیاری را برای خانواده‌هایشان به همراه دارد.

اما در برابر نظر خوشبینانه رئیس کمیسیون حقوقی مجلس و امیدواری وی به اثربخشی این لایحه که قبلاً به آن اشاره کردیم، سیدابراهیم امینی، عضو کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس معتقد است که حتی این لایحه نیز نتوانسته آن طور که باید، راه حلی را برای مشکل قانون چک ارائه کند و تصویب آن تنها سبب خواهد شد که قدرت چک به عنوان یک ابزار مالی کارآ تضعیف شود.

خوانندگان ماهنامه که مسأله چک را تعقیب می‌کنند، حتماً به خاطر دارند که داستان صدور چک‌های بی‌محل از اینجا شروع و در جامعه مطرح شد که اعلام کردند تعداد کثیری از زندانیان، اشخاصی هستند که به واسطه عدم پرداخت وجه چک و به حکم قانون، می‌بایست تا پرداخت وجه چک در زندان بمانند. در حال حاضر، مستندات قانونی در حیس مانند اشخاص عبارتند از ماده ۶۹۶ قانون مجازات اسلامی^(۱) مصوب سال ۱۳۷۵ و ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت مالی مصوب سال ۱۳۷۷^(۲).

مخالفان با بازداشت صادرکنندگان چک‌های بی‌محل استدلال می‌کردند که تمام این اشخاص سؤنیتی در صدور چک ندارند، بلکه به تبع مسایل و پیشامدهای مالی و اقتصادی و غیره، قادر به تأمین وجه چک در بانک نبوده‌اند. بنابراین، بازداشت آنان تا زمان پرداخت وجه چک، منصفانه و عادلانه نیست. اما موافقان با بازداشت می‌گفتند که در هر حال، برگشت چک از بانک موجب تضییع حق دارنده چک شده و هر گاه پس از تحمل مجازات صدور چک بدون محل، صادرکننده چک آزاد شود، دیگر اهرم فشاری برای وادار نمودن صادرکننده چک به پرداخت وجه آن وجود نخواهد داشت.

این گفتگوها و بحث‌ها منجر به ارائه طرحی از طرف نمایندگان مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۹ شد که مواجه با مخالفت بعضی از مراجع و حقوقدانان شد و راه به جایی نبرد، تا اینکه در اواسط سال ۱۳۸۱ اصلاحیه‌ای درباره قانون صدور چک، مصوب سال ۱۳۵۵ و اصلاحات بعدی مطرح شد. این لایحه اصلاحی به پیشنهاد قوه قضاییه در تاریخ ۸۱/۶/۳ به تصویب هیأت وزیران رسیده و به مجلس تقدیم شده است. سیدناصر قوامی، رئیس کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس در آذر ماه ۱۳۸۱ درباره این لایحه گفته است: حدود یک ماه پیش، پس از بررسی‌های کارشناسی در کمیسیون، کلیات این لایحه به تصویب اعضای کمیسیون رسید و برای مطرح شدن در صحن علنی آماده است.

وی در مورد مهمترین آثار این لایحه اظهار داشته است: به موجب این لایحه، چک‌های وعده‌دار و تضمینی و سفید امضا، مشمول مجازات کیفری نخواهند شد. امتیاز دیگر این لایحه آن است که ماده ۶۹۶ قانون مجازات اسلامی را که معروف به یوم‌الادا است، نیز از قانون چک حذف می‌کند. علاوه بر این، در قانون چک، دو مجازات جریمه نقدی و زندان در نظر گرفته شده بود، و جریمه

○ رئیس کمیسیون حقوقی مجلس در کشور ما در هر سال، حداقل ۵۰ هزار نفر به علت صدور چک بلامحل به زندان می‌روند.

○ این اصلاحیه، بین شخصی که واقعاً توان مالی برای پرداخت وجه چک ندارد، و شخصی که دارد و سعی دهد، فشرقی نگذاشته است.

در قانون صدور چک، مصوب ۱۳۵۵ با اصلاحات بعدی و سایر مقررات مربوطه، به منظور رفع مشکلات و پاسخگویی به نیازهای جدید، لایحه زیر برای طی تشریفات قانونی تقدیم می‌شود:

لایحه اصلاح موادی از قانون چک: ماده واحد قانون صدور چک - مصوب ۱۳۵۵ با اصلاحات بعدی ۱۳۷۲ و ۱۳۷۶ به شرح زیر اصلاح می‌گردد:

۱- در ماده ۳ عبارت «صادرکننده چک باید در تاریخ صدور، معادل مبلغ چک در بانک محال علیه محل (نقد یا اعتبار قابل استفاده) داشته باشد» به صورت زیر تغییر می‌یابد: «صادرکننده چک - غیر از موارد مذکور در بند ۵ این قانون - باید در تاریخ صدور، معادل مبلغ چک در بانک محال علیه وجه نقد داشته باشد.»

۲- مفاد زیر به عنوان ماده ۳ مکرر به قانون فوق افزوده می‌شود: «چک فقط در تاریخ مندرج در آن یا پس از تاریخ مذکور، قابل وصول از بانک خواهد بود.»

۳- ماده ۷ به شرح ذیل اصلاح می‌شود:

ماده ۷- هر کس مرتکب بزه صدور چک بلامحل شود، به حبس تعزیری از شش ماه تا دو سال محکوم خواهد شد.

تبصره - این مجازات شامل موارد چک‌های بلامحل بابت معاملات نامشروع و با بهره ربوی نمی‌باشد.

۴- عبارت «قرار صدی دوازده در سال» از ماده ۱۲ حذف و مفاد زیر جانشین آن می‌گردد: «میزان خسارت و نحوه احتساب آن بر مبنای قانون الحاق یک تبصره به ماده دو قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک، مصوب ۱۳۷۶/۳/۱ مجمع تشخیص مصلحت نظام خواهد بود.»

۵- ماده ۱۳ حذف و مفاد ذیل جانشین آن می‌شود:

ماده ۱۳- در موارد، زیر صادرکننده چک قابل تعقیب کیفری

نیست:

الف - در صورتی که ثابت شود چک سفید امضا داده شده باشد.

ب - هر گاه در متن چک، وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی شده باشد.

پ - چنانچه در متن چک قید شده باشد که چک بابت تضمین انجام معامله یا تعهدی است.

ت - هر گاه بدون قید در متن چک، ثابت شود که وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی بوده، یا چک بابت تضمین انجام معامله یا تعهدی است.

ث - در صورتی که ثابت شود چک بدون تاریخ صادر شده و یا تاریخ واقعی صدور چک مقدم بر تاریخ مندرج در متن چک باشد.

تبصره - در مورد این ماده شهادت شهود به تنهایی مثبت ادعا نیست.

۶- ماده ۱۸ و تبصره آن حذف و ماده زیر جانشین آن می‌گردد:

ماده ۱۸- مرجع رسیدگی کننده جرایم مربوط به چک بلامحل، از متهمان در صورت توجه اتهام طبق ضوابط مقرر در ماده ۱۳۴ قانون آیین نامه دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور کیفری) مصوب ۱۳۷۸، حسب مورد یکی از قرارهای تأمین

وی درباره تفاوت لایحه ارایه شده با طرح‌ها و لوایح پیشین گفت: در طرحی که با نظر مخالف مجلس از دستور کار خارج شد، مسوولیت‌هایی برای شبکه بانکی کشور پیش‌بینی شده بود، اما در حال حاضر، تنها تخفیف‌هایی در مجازات‌ها و صدور قرار آزادی موقت برای متهمان پیش‌بینی شده است و به نظر می‌رسد که این تخفیف‌های خاص نتواند از انبوه مشکلات فعلی قانون چک بکاهد. این نماینده مردم در مجلس شورای اسلامی درباره لغو مجازات یوم‌الادا برای محکومان چک و نظر کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس در این زمینه گفت: درباره مفاد پیش‌بینی شده در این لایحه اختلاف‌نظرها بسیار زیاد است و هنوز نتوانسته‌ایم بر سر هیچ یک از موارد مذکور به توافق دست یابیم و به نظر می‌رسد که در مورد مسأله یوم‌الادا نیز وضع به همین صورت باشد. به هر حال، اگر قرار باشد که یوم‌الادا در ارتباط با سایر ادله مالی مطرح باشد، نمی‌توان «چک» را مستثنا کرد.

وی سپس به تخفیف در مجازات و صدور قرار آزادی موقت برای متهمان اشاره کرد و گفت: در حال حاضر، متهم برای آزادی موقت موظف است که معادل وجه چک را به صورت نقدی به صندوق دادگستری بسپرد و یا با ارایه ضمانتنامه بانکی معتبر، آزاد شود، در حالی که در این لایحه، انتخاب نوع قرار به عهده قاضی گذاشته شده است. وی در پاسخ این سوال که آیا در قالب این لایحه نیز خروج چک سفید امضا، مدت‌دار و تضمینی از شمول قانون مجازات‌های کیفری مطرح شده است؟ گفت: با تصویب این لایحه، مجازات کلیه چک‌های صادره - اعم از سفید امضا، تضمینی و مدت‌دار - به صورت حقوقی تعیین خواهد شد و تنها چک تاریخ روز که برای مبادله پول صادر شده باشد، در صورت برگشت خوردن، مجازات کیفری خواهد داشت. (۴)

بدین ترتیب، به نظر می‌رسد که تلاش‌های سه ساله مجلس شورای اسلامی، دولت و قوه قضاییه برای حل و فصل معمای چک همچنان ادامه خواهد یافت و این تأخیر گرچه باعث خواهد شد که عدمای از زندانیان و دست‌اندرکاران مرتبط با جرایم چک همچنان در گرفتاری بمانند، ولی یک حسن عام‌تر خواهد شد و آنهم رسیدگی دقیق‌تر و جامع‌تر این موضوع است که می‌تواند نوبدبخش دستیابی به یک راه حل جامع‌الاطراف باشد. بنابراین، با اتمام این فرصت و به منظور توسعه مباحث کارشناسی در زمینه مقررات حاکم بر چک و کمک رسانی به عناصر سیاستگذار و قانونگذار در زمینه چک، در این قسمت از بحث، ابتدا متن کامل لایحه اصلاح قانون صدور چک را درج می‌کنیم و بعد هم سه دیدگاه انتقادی مثبت و منفی نسبت به این لایحه را.

متن کامل لایحه

مقدمه توجیهی: با توجه به ضرورت تقویت منطقی نقش چک در جامعه، از طریق اتخاذ ساز و کارهای مناسب به لحاظ فواید و هزینه‌های آن در ابعاد مختلف و برخورد عادلانه با متخلفان با توجه به مقتضیات و شرایط؛ و نظر به تبعات منفی بکارگیری مجازات کیفری برای کلیه متخلفان صدور چک از نظر اجتماعی، فرهنگی و اجرایی و وجود برخی نارسایی‌ها در پاره‌ای از احکام مقرر

○ رئیس‌کمیسیون حقوقی مجلس: اگر این لایحه به همین صورت تصویب و اجرا شود، بسیاری از زندانیان چک آزاد خواهند شد.

○ عضو کمیسیون حقوقی مجلس: در ساره مفاد پیش‌بینی شده در این لایحه اختلاف‌نظرها بسیار زیاد است و هنوز نتوانسته‌ایم بر سر هیچ یک از موارد مذکور به توافق دست یابیم.

وجه التزام یا کفیل و یا وثیقه - اعم از وجه نقد یا ضمانت نامه بانکی یا مال منقول و غیر منقول - اخذ می نماید.

۷- واژه «کیفر خواست» مذکور در ماده ۲۱ به عبارت «محکومی قطعی» تغییر می یابد و در تبصره ۲ آن عبارت «و مستثنیات از محرومیت یاد شده» بعد از واژه «حساب جاری» افزوده می شود.

۸- از متن ماده ۲۲، عبارت «مگر آن که متهم به ترتیب مقرر در تبصره ماده ۱۲۵ قانون آیین دادرسی کیفری، نشانی دیگری تعیین کرده باشد» حذف می گردد.

۹- مفاد زیر به عنوان ماده ۲۲ مکرر به قانون «سندرا لذکر الحاق می شود:

ماده ۲۲ مکرر - بازداشت و حبس مقرر در ماده ۶۹۶ قانون

مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۷۵ و ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی، مصوب ۱۳۷۷ و مقررات مشابه در مورد جرم صدور چک بلامحل پرداخت نشدنی قابل اعمال نمی باشد و محکوم علیه پس از تحمل مجازات قانونی حبس، از زندان آزاد خواهد شد، ولی تا قبل از پرداخت وجه چک و ضرر و زیان ناشی از جرم به دارنده چک، بنا به دستور دادگاه، حق خروج از کشور را نخواهد داشت و به علاوه، ممکن است با حکم دادگاه از برخی دیگر از حقوق اجتماعی نیز محروم شود.

تبصره - مقررات این ماده نسبت به کسانی که قبل از تصویب این قانون محکوم به حبس شده و در حال تحمل کیفر می باشند، نسبت به ادامه حبس قابل اعمال می باشد.

۱۰- کلیه قوانین و مقررات معیار از تاریخ تصویب این قانون

لغو می شود.

نظریات حسن سلیمانی، عضو کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس شورای اسلامی

در یک گفتگوی اختصاصی

دیدگاه اول: با تصویب و اجرای قانون جدید، مشکلات

مربوط به چک حل خواهد شد

چک، معادل مبلغ درج شده در آن، در حساب صادرکننده چک موجود نباشد، به آن چک بلامحل اطلاق می شود. همچنین، چک صادره شش ماه فرصت ارایه به بانک داشت و شش ماه پس از تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت توسط بانک، مجموعاً یک سال طول می کشید تا قابل تعقیب کیفری شود. در غیر این صورت، یعنی اگر چک بابت انجام کار، انجام تعهد، تضمین، سفیدامضا و یا تاریخ مقدم صادر شده باشد، وصف حقوقی دارد و نه وصف کیفری، زیرا چک کیفری، چکی است که به محض ارایه به بانک بتوان مبلغ آن را وصول کرد. لذا ماده ۱۲ قانون سال ۱۳۵۵ در اصلاحیه سال ۱۳۷۲ به ماده ۱۳ این قانون تبدیل شد، ولی نه به صورت چک بلامحل، بلکه به صورت عبور از ممنوعیت، یعنی به موجب ماده ۱۳ قانون صدور چک بلامحل، مصوب سال ۱۳۷۲، صدور چک برای سپردن تضمین، انجام معامله و یا صدور چک سفیدامضا به عنوان امانت و چکی که تاریخ صدور آن مقدم بر تاریخ وصولش است، ممنوع شد. مسأله بعدی این بود که اگر کسی علیرغم ممنوعیت های فوق الذکر در صدور چک، اقدام به این کار کرد، برای جلوگیری از چک صادر شده چه باید کرد؟ در آن وقت مقرر شد که به محض مراجعه و شکایت دارنده چک، صادرکننده پول را بدهد و قضیه خاتمه یابد، ولی اگر این کار را نکرد، قاضی حق دارد به عنوان یک تعزیر مستقل - و نه به عنوان مجازات صدور چک بلامحل

● حدود سه سال است که هم مجلس و هم دولت و هم قوه قضاییه، در صدد برآمده اند تا مقررات حاکم بر صدور چک را اصلاح کنند. مگر مقررات فعلی چه ایراداتی دارد که چنین اصلاحاتی ضروری تشخیص داده شده است؟ لطفاً چند مورد از بزرگترین ایراداتی را که مورد توجه قرار گرفته است، ذکر فرمایید.

● لازمه طرح ایرادات، شناسایی قانون است، یعنی اول باید بدانیم که قانون چه می گوید و از اجرای قانون چه برمی آید و منجر به چه نتیجه ای می شود، و سپس بگوییم که چه ایراداتی دارد.

آنچه هم اکنون به عنوان قانون صدور چک بلامحل حاکم است، در سال ۱۳۷۲ و توسط مجلس چهارم به تصویب رسیده و من هم به عنوان منبر کمیسیون قضایی در جریان ندوین و تصویب آن قرار داشته ام. در آن زمان، بانک مرکزی سیستم بانکی کشور مدعی بودند که چون چک دارای وصف دوگانه ای است، لذا امکان سوء استفاده از چک به عنوان یک وسیله پرداخت وجود دارد، لذا چک باید یک وصف داشته باشد. در نتیجه، وصف جزایی یا حقوقی چک در قانون سال ۱۳۵۵ به وصف کیفری تبدیل شد، منتها با دو ماده مختلف. یکی ماده ۱۲ سابق که حقوقی بود، تبدیل شد به ماده ۱۳ که کیفری است و دیگری ماده ۶ و ۷ سابق که باقی ماند. یعنی اگر به هنگام صدور

○ سلیمانی: لایحه جدید توسط دولت به مجلس ارایه شده و قوه قضاییه هم آن را قبول دارد و مجلس هم در پی تصویب آن است.

به حبس یا جزای نقدی محکوم کند و این مجازات، با مجازات صدور چک بلامحل که شامل جزای نقدی، حبس و کسر یک چهارم وجه چک است، تفاوت دارد، یعنی در مورد چک های موضوع ماده ۱۳ کسر یک چهارم وجه چک وجود ندارد. تضمین چک بلامحل هم با تضمین چک موضوع ماده ۱۳ فرق دارد، یعنی به موجب قانون، تضمین چک بلامحل باید حتماً به صورت وجه نقد یا ضمانتنامه بانکی باشد، حال آن که تضمین چک موضوع ماده ۱۳ می تواند برحسب مورد یکی از اقلام قرارهای تأمین مثل وجه نقد، وجه التزام و وجه وثیقه باشد. لیکن شرایط اقتصادی کشور و عدم تفکیک کافی در عمل و اجرا و قضا میان چک موضوع ماده ۱۳ و چک موضوع ماده ۶ و ۷ باعث شدند که با هر دو دسته تخلف براساس مجازات چک بلامحل برخورد شود و متعاقب این امر، با کثرت زندانیان مواجه شدیم.

یکی دیگر از اشکالات قانون کنونی آن است که محکوم صدور چک بلامحل، علاوه بر مجازات های مقرر در ماده ۱۳، باید محکومیت یوم‌الادا، مقرر در ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی را هم تحمل کند. در واقع، به موجب این مقررات، محکوم له می تواند تقاضای بازداشت و زندانی شدن محکوم را تا زمان وصول طلبش بکند.

رویه مرفقه، بروز این مسایل باعث بوجود آمدن طرح ها و لایحه متعددی برای حل آن ها شدند. علت اصلی پیدایش این مشکلات و کثرت زندانیان چک هم عدم امکان پرداخت صادرکننده چک و وجود ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت های مالی است.

● به نظر شما، آیا در طرح مجلس به عوامل افزایش زندانیان چک و رفع مشکلات ناشی از آن توجه شده بود؟
* اگرچه طرح مجلس میزان مجازات را در این مورد تا حدی تقلیل می داد، ولی هیچیک از عوامل افزایش تعداد زندانیان چک را برطرف نمی کرد. علاوه بر این، با دادن عنوان کلاهبردار به صادرکنندگان چک، جرم آنها را که در قانون فعلی یک جرم تعزیری با مجازات کمتری است، به کلاهبرداری ارتقا می داد. به همین دلیل هم من در مخالفت با این طرح در مجلس صحبت کردم.

● آیا این موضوع در لایحه تهیه شده توسط دولت و قوه قضاییه حل شده است؟

* بله، حل شده. لایحه جدید، دقیقاً با دو تغییر، به قانون سال ۵۵ بازمی گردد: یکی این که در این لایحه، ماده ۱۳ را که عبور از ممنوعیت استفاده از چک به صورت سفیدامضا و فاقد وصف کیفی صدور چک بلامحل می باشد، جرم حقوقی دانسته، و دیگر آن که صدور قرار برای چک فقط منحصر به قرار وثیقه نقدی یا ضمانتنامه بانکی نیست، بلکه قاضی می تواند هر یک از وثیقه ها، تضمین ها و تأمین ها را صادر کند. علاوه بر این، با حذف کسر یک چهارم وجه چک، مجازات ها تقلیل یافته اند.

البته هنوز ماده ۲ نحوه اجرای محکومیت های مالی به

قوت خود باقی است، ولی به دنبال آن هستیم که در قانون جدید شمول این ماده به صدور چک بلامحل را لغو کنیم.

● آیا لایحه جدید دولت - قوه قضاییه می تواند به کاهش تعداد زندانیان چک در کشور منجر شود؟

* به دلایلی که در پاسخ به سوال قبل توضیح دادم، تصویب قانون جدید، می تواند شرایط سهل تری را برای محکومان فعلی و محکومان آتی ایجاد کند، یعنی کسانی که از باب عدم پرداخت وجه چک در بازداشت به سر می برند، آزاد خواهند شد، ولی این بدان معنا نیست که با تصویب و اجرای قانون جدید، کلیه مشکلات اقتصادی کشور حل می شود، بلکه تنها بخشی از مشکلات اقتصادی مربوط به چک حل خواهد شد.

● آیا در حال حاضر، راجع به هر یک از این ایرادات و راه حل هایی که گفتید، اجماع نظر بین مجلس و دولت و قوه قضاییه حاصل شده است یا خیر؟

* در مورد طرح مجلس که من هم با آن مخالف بودم، بین دولت و مجلس اجماع نظر وجود نداشت، ولی در مورد ایرادات قانون فعلی، همه به این نتیجه رسیده اند که اصلاحاتی که در سال ۷۲ بر روی قانون چک انجام شد، علاوه بر آن که نتوانست به حل مشکلات بینجامد، باعث بروز مشکلات دیگری هم شد. لذا در مورد لایحه جدید، که با یک تغییرات جزئی، اساساً همان قانون سال ۵۵ است، اجماع نظر وجود دارد، یعنی این لایحه توسط دولت به مجلس ارائه شده و قوه قضاییه هم آن را قبول دارد و مجلس هم در پی تصویب آن است.

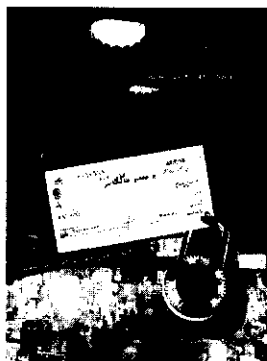
● آیا پیش بینی می کنید که لایحه جدید در مجلس به تصویب خواهد رسید یا باز هم با مخالفت هایی روبرو می شود؟
* قطعاً به تصویب خواهد رسید. هم اکنون کلیات این لایحه در کمیسیون قضایی مجلس تصویب شده و من فکر می کنم که در صحن مجلس هم به طور حتم تصویب خواهد شد. البته ممکن است نظریات مخالفی هم ابراز شود، ولی به طور کلی، طراحی قانون به نحوی است که مخالفت چندانی با آن به وجود نمی آید.

● اگر با مخالفت روبرو شد، چه باید کرد تا بالاخره این موضوع به یک سرانجام مطلوب برسد؟

* اگر مجلس در شور اول رسیدگی به لایحه جدید قانون صدور چک با آن مخالفت کند، باید از دستور کار خارج شود، ولی با شناختی که من از همکاران خود در مجلس دارم، بعید می دانم که چنین اتفاقی رخ دهد و چون همه آماده همکاری و کمک به دولت و قوه قضاییه در حل مشکلات هستند، این طرح به طور محکم و قوی به تصویب خواهد رسید.

● اگر این لایحه تصویب شود، پیامدهای عملی آن چه خواهد بود؟ و چه تأثیری در کارکرد بانک ها و مشتریان آنها خواهد داشت؟

* تصویب این لایحه هیچ تأثیری در روابط بانک با مشتریانش نخواهد داشت، زیرا بانک امانتدار و نگهدارنده حواله های مردم و یک عامل پرداخت است. دارنده حساب به

عضو کمیسیون حقوقی مجلس: تصویب قانون جدید، هیچ تغییری در عملکرد بانک ها و ارتباط آنها با مشتریانانشان نخواهد داشت.

بلامحل، و از کدام نوع بوده است، در آن صورت، خواهیم دانست که چند درصد از مردمی که توانایی استفاده از دسته چک را دارند، در پی خلافاکاری هستند. اگر صدور چک بلامحل در کشور حدود ۲ درصد بود، که در حد متعارف است و جای نگرانی ندارد، ولی اگر بیش از آن بود، مشخص می‌شود. همچنین، می‌فهمیم که صدور چک‌های بلامحل بیشتر از کدام نوع بوده است و آنوقت می‌توانیم برای کاهش این جرایم برنامه‌ریزی کنیم.

● از شما برای انجام این گفتگو تشکر می‌کنیم.

گفتگو از منبزه فرهنگی

■

بانک دستور می‌دهد که طبق چک صادره، مبالغی را به دارنده چک بپردازد و بانک هم این کار را انجام می‌دهد و اگر در حساب مشتری پول نبود، وی مجرم شناخته خواهد شد. از این رو، تصویب قانون جدید هیچ تغییری در عملکرد بانک‌ها و ارتباط آنها با مشتریانشان نخواهد داشت.

● اگر نکته دیگری به نظرتان می‌رسد، بیان بفرمایید. ما دارای یک جمعیت ۶۰ میلیونی هستیم، ولی نمی‌دانیم که چند نفر از این جمعیت دسته چک دارند، چند نفر حسابجاری دارند و چند نفر از آنها از دسته چک خود برای صدور چک بلامحل استفاده می‌کنند؟ بانک مرکزی می‌تواند با ارایه این آمار، کمک مؤثری بکند، یعنی بگوید که چند نفر در کشور از دسته چک استفاده می‌کنند و چند درصد از چک‌های صادرشده

دیدگاه دوم: قانون چک، باید جامع و کامل و کارشناسانه باشد

اکبر پیروفر

مضافاً اینکه، ممکن است یک مشتری بانک فرضاً حساب پس‌انداز یا سپرده کوتاه‌مدت داشته باشد و به بانک اجازه بدهد که هر گاه برای پرداخت وجه چک ارایه شده به بانک حساب جاری او موجودی نداشته باشد، وجه چک از محل حساب‌های دیگر او پرداخت شوند. با این ترتیب، هر دو مورد فوق می‌تواند از مصادیق «اعتباری» باشد. در نتیجه، حذف عبارت «یا اعتبار قابل استفاده» موجه به نظر نمی‌رسد.

۲- بند ۵ لایحه ماده ۱۳ مربوط به حذف ماده ۱۳ و ذیل عبارت جانشین شش نوع چک شمرده شده که عبارتند از: چک سفید امضا - چک مشروط با قید آن در متن چک - چک تضمینی با قید آن در متن چک - چک مشروط و یا تضمینی بدون قید آن در متن چک - چک وعده‌دار و چک بدون تاریخ. عبارت «صادرکننده چک غیر از موارد مذکور در بند ۵ این قانون»، موهم این معناست که در تاریخ صدور چک‌های ششگانه مذکور، الزامی به بودن موجودی در حساب جاری وجود ندارد.

ب - بند ۲ لایحه، مفادی را به عنوان ماده ۳ مکرر به قانون اضافه کرده که چنین است: چک فقط در تاریخ مندرج در آن یا پس از تاریخ مذکور، قابل وصول در بانک خواهد بود.

توضیح داده می‌شود که تاریخ مندرج در چک، تاریخ صدور می‌باشد که می‌بایست به روز باشد و مشابه سفته یا برات، سررسید پرداخت نیست. به موجب ماده ۳۱۱ قانون تجارت هم، در چک باید محل و تاریخ صدور قید شود. با این ترتیب، الحاق ماده ۳ مکرر به قانون صدور چک ضرورتی ندارد.

ت - در اصلاح ماده ۷ قانون صدور چک، مجازات صدور چک بدون محل از شش ماه تا دو سال حبس تعزیری تعیین شده است، لکن در ماده ۷ فعلی علاوه بر حبس، پرداخت جزای نقدی معادل

نظر به اینکه مسایل حقوقی نظری هستند و باب بحث و گفتگو درباره این لایحه مفتوح می‌باشد، نکاتی که به نظر رسیده، ذیلاً به نظر خوانندگان محترم ماهنامه می‌رسد.

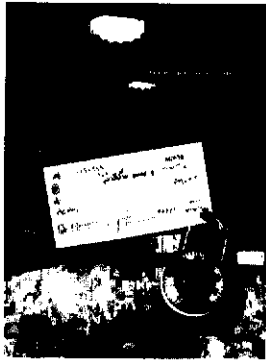
الف - در مقدمه لایحه آمده است: ماده واحده قانون صدور چک، مصوب ۱۳۵۵ با اصلاحات بعدی ۱۳۷۲ به شرح ذیل اصلاح می‌گردد.

لازم به یادآوری است که قانون صدور چک، مصوب سال ۱۳۵۵ به صورت ماده واحده نیست، بلکه متضمن ۲۲ ماده می‌باشد، مگر اینکه منظور از ماده واحده خود لایحه اصلاحی باشد که در ۱۰ بند تدوین شده و متضمن موادی نمی‌باشد.

ب - ضمن بند ۱ لایحه، ماده ۳ قانون صدور چک به شرح ذیل تغییر یافته است: صادرکننده چک، غیر از موارد مذکور در بند ۵ این قانون، باید در تاریخ صدور، معادل مبلغ چک در بانک محال علیه وجه نقد داشته باشد. در این مورد دو نکته قابل تذکار است:

۱- عبارت «یا اعتبار قابل استفاده» حذف شده است. این عبارت، جنبه بانکی دارد، با این توضیح که در زمان تصویب قانون صدور چک در سال ۱۳۵۵، اعتبار در حساب جاری در سیستم بانکی وجود داشته، به این صورت که بانک درباره بعضی از مشتریان خود اعتبار در حساب جاری را با گرفتن وثیقه و تضمین لازم پادار می‌کرد و مشتری بانک تا سقف اعتبار مذکور می‌توانست عهده حساب جاری مفتوحه برای این کار چک صادر نماید. وجه چک‌های صادره هم از منابع بانک پرداخت می‌شد و مشتری می‌بایست در پایان مدت قرارداد با بانک تصفیه حساب نماید. این معامله، به سبب وجود شبهه ربوی بودن آن در حال حاضر، در سیستم بانکی وجود ندارد، اما اقداماتی توسط اشخاصی برای احیای این نوع عملیات بانکی انجام یافته است.

● هدف و منظور نهایی از اصلاح قانون صدور چک، هسماًنا حذف مسأله بازداشت صادرکننده چک بیسندون مسحل تا بوم الادا می‌باشد.

وقتی که عبارت «مستثنیات از محرومیت یاد شده» اضافه می‌شود، مفید این معناست که در مورد محرومیت اشخاص از افتتاح حساب جاری استثنائاتی وجود دارد، یعنی محرومیت از افتتاح حساب جاری شامل همه کس نخواهد شد. دلیل این امر روشن نیست.

ح - به موجب بند ۸ اصلاحیه، عبارت «مگر آنکه متهم به ترتیب مقرر در تبصره ماده ۱۲۵ قانون آیین دادرسی کیفری نشانی دیگری تعیین کرده باشد» از آخر ماده ۲۲ حذف شده است.

برای حذف این قسمت از ماده ۲۲ دو علت می‌توان ذکر نمود: اول اینکه، ماده ۱۲۵ مربوط به آیین دادرسی کیفری سابق می‌باشد و در حال حاضر، با تصویب آیین دادرسی کیفری (۱۳۷۸) برای قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب موضوعیت ندارد؛ دوم اینکه، مطابق قسمت اول ماده ۲۲ آخرین نشانی متهم در بانک محال علیه اقامتگاه قانونی او محسوب شده و هر گونه ابلاغی به نشانی مذکور باید بعمل آید و این امر در کاهش تشریفات دادرسی و سایر جهات مؤثر خواهد بود.

خ - بند ۹ اصلاحیه، ماده ۲۲ مکرر را به قانون صدور چک الحاق کرده که چنین است: بازداشت و حبس مقرر در ماده ۶۹۶ قانون مجازات اسلامی، مصوب سال ۱۳۷۵ و ماده ۲ قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی، مصوب ۱۳۷۷ و مقررات مشابه در مورد جرم صدور چک بلامحل پرداخت نشدنی قابل اعمال نمی‌باشد و محکوم علیه پس از تحمل مجازات قانونی حبس، از زندان آزاد خواهد شد و تا قبل از پرداخت وجه و ضرر و زیان ناشی از جرم به دارنده چک، بنا به دستور دادگاه، حق خروج از کشور را نخواهد داشت و به علاوه، ممکن است با حکم دادگاه از برخی دیگر از حقوق اجتماعی نیز محروم شود.

این ماده تبصره‌ای دارد با این متن: مقررات این ماده نسبت به کسانی که قبل از تصویب این قانون محکوم به حبس شده و در حال تحمل کیفر می‌باشند، نسبت به ادامه حبس قابل اعمال می‌باشد.

درباره ماده ۲۲ مکرر و تبصره آن نکات ذیل قابل ذکر می‌باشد:

۱- با توجه به اینکه هدف و منظور نهایی از اصلاح قانون صدور چک، حذف مسأله بازداشت صادرکننده چک بدون محل تایوم‌الادا می‌باشد، با خارج کردن اشخاصی که به واسطه عدم پرداخت وجه چک در زندان هستند، از شمول ماده ۶۹۶ و ماده ۲ مذکور، این منظور حاصل می‌شود. جان کلام و هدف نهایی از اصلاح قانون چک همین قسمت می‌باشد.

۲- در عبارت «چک بلامحل پرداخت نشدنی» عبارت «پرداخت نشدنی» زاید است و «چک بلامحل» منظور را می‌رساند.

۳- بر طبق تبصره ۱ ماده ۶۲ مکرر قانون مجازات اسلامی، حقوق اجتماعی عبارتست از حقوقی که قانونگذار برای اتباع کشور جمهوری اسلامی ایران و سایر افراد مقیم در قلمرو حاکمیت آن منظور نموده و سلب آن به موجب قانون یا حکم دادگاه صالح می‌باشد از قبیل:

* حق انتخاب شدن در مجالس شورای اسلامی و خیرگان و

یک چهارم تمام وجه چک یا یک چهارم کسر موجودی هنگام ارایه چک به بانک هم پیش‌بینی شده است. کاهش مجازات در وضعیت موجود و کثرت صادرکنندگان و گیرندگان چک بدون محل موجه بنظر نمی‌رسد.

تبصره این ماده هم مجازات مذکور را از شمول چک‌های بدون محل بابت معاملات نامشروع و یا بهره ربوی خارج کرده است، که بنظر می‌رسد منظور تشدید مجازات صادرکنندگان و گیرندگان این نوع چک‌ها می‌باشد.

ث - بند ۴ عبارت صدی دوازده در سال از ماده ۱۲ را حذف و مصوبه مورخ ۲۶/۲/۱ مجمع تشخیص مصلحت نظام را ملاک و مأخذ محاسبه و وصول خسارات قرار داده است.

ج - بند ۶ اصلاحیه، ماده ۱۸ قانون صدور چک را حذف و متن زیر را جایگزین آن کرده است: مرجع رسیدگی کننده جرایم مربوط به چک بلامحل از متهمان، در صورت توجه اتهام، طبق ضوابط مقرر در ماده ۱۳۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور کیفری) (۵)، مصوب ۱۳۷۸ حسب مورد یکی از قرارهای تأمین وجه التزام یا تضمین، وثیقه - اعم از وجه نقد یا ضمانت‌نامه بانکی یا مال منقول و غیر منقول - اخذ می‌نماید. در ماده ۱۸ فعلی تصریح شده است در صورت تیکه وجه چک در بانک تأمین نشده باشد، مرجع رسیدگی مکلف است وجه الضمان نقدی یا ضمانت‌نامه بانکی - که تا تعیین تکلیف نهایی معتبر است - معادل وجه چک یا قسمتی از آن که مورد شکایت واقع شده، از متهم اخذ نماید....

در این ماده، گرفتن تأمین در صورتی تجویز شده است که وجه چک در بانک تأمین نشده باشد. البته این امکان وجود دارد که صادرکننده، وجه چک را در حساب جاری تأمین کند. اما ماده ۱۸ اصلاحی بدون اشاره به تأمین وجه، صدور قرار تأمین را تجویز کرده است. علاوه بر این، در ماده ۱۸ فعلی نکاتی وجود دارد که قابل حذف به نظر نمی‌رسد، اما اصلاحیه، کل ماده ۱۸ را حذف کرده است (۶).

چ - بند ۷ اصلاحیه، واژه «کیفر خواست» در ماده ۲۱ را به عبارت «محکومی قطعی» تغییر داده است. البته در زمانی که دادرسی و دادستانی وجود ندارد تا کیفرخواست صادر شود، تبدیل آن به محکومیت قطعی منطقی است، اما در حال حاضر، قوه قضاییه در صدد احیای دادرسی می‌باشد که در صورت تحقق آن و با بودن عبارت «محکومی قطعی» در ماده ۲۱، بین تاریخ صدور کیفرخواست و صدور حکم قطعی فاصله زمانی وجود خواهد داشت در صورتی که نظر قانونگذار قبلی بر این بوده که حساب جاری بعد از صدور کیفرخواست بسته شود. توضیحاً با اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب و به موجب بند «ل» ماده واحده، مصوب ۸۱/۷/۷۸ اصدار کیفرخواست از وظایف دادستان می‌باشد. در نتیجه، ضرورت به حذف کیفرخواست وجود ندارد.

ضمناً در تبصره ۲ ماده ۱۸ عبارت «و مستثنیات از محرومیت یاد شده» بعد از عبارت «حساب جاری» افزوده شده است. قسمتی از تبصره چنین است: ضوابط و مقررات مربوط به محرومیت اشخاص از افتتاح حساب جاری و نحوه پاسخ به استعلامات بانک‌ها...

هرگاه چک در جایگاه قانونی و واقعی خود قرار نگسیرد، بسیاری از مشکلات ناشی از صدور چک مرتفع خواهد شد.

عضویت در شورای نگهبان و انتخاب شدن به ریاست جمهوری.
 * عضویت در کلیه انجمن‌ها و شوراهای جمعیت‌هایی که
 اعضای آن به موجب قانون انتخاب می‌شوند.
 * عضویت در هیأت‌های منصفه و امانا.

* اشتغال به مشاغل آموزشی و روزنامه‌نگاری.

* استخدام در وزارتخانه‌ها، سازمان‌های دولتی، شرکت‌ها،
 مؤسسات وابسته به دولت، شهرداری‌ها، مؤسسات مأمور به خدمات
 عمومی، ادارات مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان و
 نهادهای انقلابی.

* وکالت دادگستری و تصدی دفاتر اسناد رسمی و ازدواج و
 طلاق و دفتر یاری.

* انتخاب شدن به سمت داوری و کارشناسی در مراجع
 رسمی.

* استفاده از نشان و مدال‌های دولتی و عناوین افتخاری.

قانونگذار با تجویز ممانعت از خروج از کشور و محروم نمودن
 از برخی از حقوق اجتماعی می‌خواهد تزییقاتی را برای صادرکننده
 چک بدون محل فراهم نماید تا او مجبور شود که وجه چک را
 بپردازد. البته این که تزییقات تا چه حد در حفظ حقوق دارنده چک
 مؤثر خواهد بود، نیاز به گذشت زمان دارد تا جنبه‌های مثبت و منفی
 آن مورد ارزیابی قرار گیرد.

۴- بنظر می‌رسد که منظور از تبصره ماده ۲۲ مکرر، شمول
 قانون به گذشته می‌باشد، یعنی اشخاصی هم که در حال حاضر، به
 استناد مواد ۶۹۶ و ۲ زندانی هستند، از این قانون استفاده خواهند
 کرد و آزاد می‌شوند، لکن ابهامی در این تبصره بنظر می‌رسد و آن
 اینکه، با توجه به عبارت «محکوم به حبس شده و در حال تحمل
 کیفر می‌باشند» این محکومیت و کیفر آن ممکن است در اجرای
 ماده ۷ قانون کیفر صدور چک بلامحل باشد، نه اجرای مواد ۶۹۶ و
 ۲. بنابراین، تبصره واضح و روشنی به شرح ذیل پیشنهاد می‌شود:
 تبصره: کسانی که قبل از تصویب این قانون و پس از تحمل
 کیفر صدور چک بلامحل مستنداً به مواد ۶۹۶ و ۲ مذکور در ماده ۲۲
 مکرر یا مقررات مشابه در حبس می‌باشند، آزاد می‌شوند.

از دیدگاه لایحه اصلاحی، اولاً، بعد از این، صادرکنندگان
 چک‌های بی‌محل را پس از تحمل کیفر صدور چک بی‌محل
 نمی‌توان بازداشت کرد؛ ثانیاً، اشخاصی هم که پس از تحمل کیفر
 نسبت به عدم پرداخت وجه چک در زندان هستند، آزاد می‌شوند. با
 این ترتیب، اصلاحیه فرقی بین شخصی که واقعاً توان مالی برای
 پرداخت وجه چک ندارد و شخصی که دارد و نمی‌دهد، نگذاشته
 است، این در حالی است که بر طبق قسمت آخر ماده ۲ قانون نحوه
 اجرای محکومیت‌های مالی، حبس محکوم علیه مشروط به
 معسر نبودن او می‌باشد. پس عدالت اقتضا می‌کند که صادرکننده‌ای
 محبوس شود که معسر می‌باشد که البته موضوع نیاز به رسیدگی
 قضایی دارد، آن هم در صورتی که اصلاحیه صادرکننده چک را از
 شمول کل ماده ۲ خارج نکند، یعنی موضوع اعسار و اثبات آن قابل
 طرح در مرجع قضایی باشد.

د - ضمن بند ۵، ماده ۱۳ قانون صدور چک حذف شده و
 چک‌های مشروحه ذیل در صورت بدون محل بودن قابل تعقیب

کیفری شناخته نشده‌اند:

* چک سفید امضا (بند «الف» ماده ۱۳).

* چکی که بر طبق آن وصول وجه چک منوط به تحقق
 شرطی باشد (بند «ب» ماده ۱۳).

* چک بابت تضمین، اعم از معامله یا تعهد و قید آن در متن
 چک (بند «پ» ماده ۱۳).

* چکی که بدون قید در متن چک، ثابت شود که وصول وجه
 آن منوط به تحقق شرطی بوده یا چک بابت تضمین انجام معامله یا
 تعهدی است (بند «ت» ماده ۱۳).

* در صورتی که ثابت شود که چک بدون تاریخ صادر شده و یا
 تاریخ واقعی صدور چک مقدم بر تاریخ مندرج در متن چک باشد
 (بند «ث» ماده ۱۳).

در این جا یک نکته قابل یادآوری است: در حقوق ایران،
 تعریف چک در ماده ۳۱۰ آمده است که می‌گوید: «چک،
 نوشته‌ایست که به موجب آن، صادرکننده وجوهی را که نزد محل
 علیه وجود دارد، کلاً یا بعضاً مسترد یا به دیگری واگذار می‌نماید.» با
 این ترتیب، کاربرد چک این است که دارنده حساب جاری در بانک
 (محل علیه) یا با صدور چک وجوهی را خود از حساب جاری
 برداشت کند و یا به دیگری واگذار نماید. پس چک وسیله و ابزار
 پرداخت وجه از حساب جاری است. نتیجه این می‌شود که چک
 نباید مورد استفاده شقوق مندرج در ذیل ماده ۱۳ باشد. مشکل
 عمده چک، استفاده از چک در غیرمحل آن می‌باشد. فرضاً با
 صراحتی که ماده ۳۱۱ قانون تجارت دارد: «پرداخت وجه نباید وعده
 داشته باشد» صدور چک‌های وعده‌دار به میزان فراوان یکی از
 مشکلات چک می‌باشد که جای سفته را گرفته است. با این ترتیب،
 به نظر می‌رسد که هر گاه چک در جایگاه واقعی و قانونی خود قرار
 بگیرد، بسیاری از مشکلات ناشی از صدور چک مرتفع خواهد شد،
 در صورتی که قوانین ما به صدور چک در غیر محل آن صحه
 گذاشته و می‌گذارند که خود این امر موجب مشکلات فراوانی است و
 اشخاص و بانک‌ها گرفتار آن هستند.

همانطور که اشاره شد، چک فقط وسیله پرداخت است نه ابزار
 تضمین و تعهد. سایر مواردی هم که در ذیل ماده ۱۳ آمده است، تا
 زمانی که در محل و جایگاه خود مورد استفاده قرار نگیرد، با
 قانون‌های مختلف و مکرر نمی‌توان از عواقب و آثار سوئی که در
 جامعه وجود دارد، جلوگیری کرد. یک روز می‌گوییم فرضاً چک
 وعده‌دار بدون محل قابل تعقیب کیفری نیست، روز دیگر می‌گوییم
 صدور انواع چک‌های مشروحه ذیل ماده ۱۳ ممنوع است، بدون
 اینکه ضمانت اجرایی داشته باشد و کسی هم به این ممنوعیت
 محل نگذاشته، ولی در صورت بدون محل بودن و به شکایت دارنده
 چک قابل تعقیب است. حالا هم باز برمی‌گردیم به زمانی که
 چک‌های مورد اشاره قابل تعقیب کیفری نبودند. این روش، غیر از
 سردرگمی برای صاحبان حساب و گیرندگان چک و بانک نتیجه‌ای
 نخواهد داشت.

به نظر نویسنده، به جای تکه پاره کردن قانون صدور چک با
 تصویب اصلاحیه و الحاقیه، بهتر است یک قانون جامع و کامل با
 استفاده از نظریات کارشناسی معتبر و با در نظر گرفتن مصالح

○ حجت‌الاسلام قسومی:
 ستاسفانه در نظام بانکی
 کشور ما بانکها در برابر
 دادن دسته چک به مشتری،
 هیچگونه تضمینی را از وی
 نسبی گیرند و در صورت
 نبودن موجودی در حساب
 وی هر هیچگونه مسوولیتی
 را نمی‌پذیرند. این تسبوه
 عمل در دادن دسته چک، با
 هیچ منطقی در بست نیست.

صاحبان حساب جاری و گیرندگان چک، به تصویب مراجع مربوطه برسد.

در پایان اضافه می‌نماید که این نوشته منحصرأ مربوط به تحلیل و بررسی لایحه اصلاحی می‌باشد، والا نسبت به کل قانون صدور چک، مصوب سال ۱۳۵۵ مصالبت گفتمی وجود دارد که در صورتی که تصمیم به تدوین لایحه کامل قانون صدور چک گرفته شود، می‌توان اعلام نمود.

زیر نویس‌ها

(۱) در کلیه مواردی که محکوم علیه علاوه بر محکومیت کیفری به رد عین یا مثل یا ادای قیمت یا پرداخت دیه و ضرر و زیان ناشی از جرم محکوم شده باشد و از اجرای حکم امتناع نماید، در صورت تقاضای محکوم له، دادگاه با فروش اموال محکوم علیه به جز مستثنیات دین، حکم را اجرا یا تا استیفای حقوق محکوم له، محکوم علیه را بازداشت خواهد نمود.

تبصره: چنانچه محکوم علیه مدعی اعسار شود، تا صدور حکم اعسار و یا پرداخت به صورت تقسیط، بازداشت ادامه خواهد داشت.

(۲) هر کس محکوم به پرداخت مالی به دیگری شود، چه به صورت استرداد عین یا قیمت یا مثل آن و یا ضرر و زیان ناشی از جرم یا دیه، و آنرا تأدیه ننماید، دادگاه او را الزام به تأدیه نموده و چنانچه مالی از او در دسترس باشد، آنرا ضبط و به میزان محکومیت از مال ضبط شده استیفا می‌نماید و در غیر این صورت، بنا به تقاضای محکوم له، ممتنع را در صورتی که معسر نباشد، تا زمان تأدیه حبس خواهد کرد.

(۳) روزنامه حیات نو/ ۲۳ آذر ۱۳۸۱.

(۴) روزنامه همشهری/ ۲۶ دی ۱۳۸۱.

(۵) تأمین باید با اهمیت جرم و شدت مجازات و دلایل و اسباب اتهام و احتمال فرار متهم و از بین رفتن آثار جرم و سابقه متهم و وضعیت مزاج و سن و حیثیت او متناسب باشد.

تذکار: بر طبق ماده ۱۳۲ قانون مذکور، قرارهای تأمین کیفری عبارتند از: التزام به حضور با قول شرف - التزام به حضور با تعیین وجه التزام تا ختم محاکمه و اجرای حکم و در صورت استنکاف، تبدیل به وجه الکفاله - اخذ کفیل با وجه الکفاله - اخذ وثیقه، اعم از وجه نقد یا ضمانت‌نامه کتبی یا مال منقول و غیرمنقول - بازداشت موقت با رعایت شرایط مقرر در این قانون.

(۶) ماده ۱۸: در صورتی که وجه چک در بانک تأمین نشده باشد، مرجع رسیدگی مکلف است وجه‌الضمان نقدی یا ضمانت‌نامه بانکی (که تا تعیین تکلیف نهایی معتبر باشد) معادل وجه چک یا قسمتی از آن که مورد شکایت واقع شده، از متهم اخذ نماید. هر گاه صادرکننده چک متعدد باشند، مرجع تعقیب می‌تواند مبلغ وجه‌الضمان یا ضمانت‌نامه بانکی را به میزان مسوولیت هر یک از آنان و در صورت معلوم نبودن میزان مسوولیت، به طور تساوی تقسیم نماید. در صورتیکه یکی از متهمین معادل تمام مبلغ چک وجه‌الضمان یا ضمانت‌نامه بانکی داده باشد، از بقیه متهمین تأمین متناسب اخذ خواهد شد.

در موارد مذکور در ماده ۱۴ نیز حسب مورد در صورتیکه وجه چک در بانک تأمین نشده باشد، تا زمانی که دلایل و قرائین موجهی بر صحت ادعای صادرکننده چک یا ذی‌نفع بدست نیامده، مرجع رسیدگی تأمین فوق را اخذ خواهد کرد. همچنین، در صورتی که متهم برای پرداخت وجه چک درخواست مهلت نماید، مرجع رسیدگی در صورت اقتضا می‌تواند با اخذ تأمین مناسب دیگر، تا یک ماه به او مهلت دهد. در این صورت، اگر متهم ظرف مهلت مقرر وجه چک را نپردازد، تأمین مزبور به وجه‌الضمان تبدیل خواهد شد.

تبصره: در صورتیکه وجه‌الضمان یا ضمانت مذکور در این ماده تودیع شده باشد، تأمین خواسته از اموال متهم جایز نیست. در این صورت، ضرر و زیان مدعی خصوصی از محل وجه‌الضمان یا ضمانت‌نامه باید پرداخت گردد.

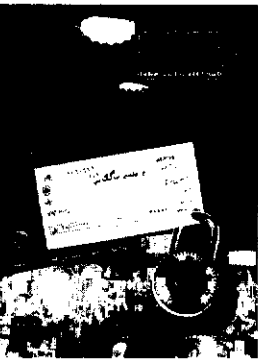
دیدگاه سوم یا کلام آخر: اکتفا کردن به تغییر قانون،

فقط ساده‌انگاری است

علی هدایتی راد

لایحه‌ای برای اصلاح قانون چک به تصویب هیأت وزیران رسیده باشد، جز این هم نمی‌توان نتیجه گرفت که هیچ نهاد و دستگاهی در این زمینه سر در پی حل جامع موضوع نداشته و درها هنوز بر همان پاشنه‌ای می‌چرخد که فقط قادر است صدای مساله را خاموش کند و نه خود آن را حل نماید.

اگر جز این نباشد که هیاهوی سنگین مقامات و مطبوعات و دیگر رسانه‌ها، در سال‌های پایانی دهه هفتاد، روی موضوع چک‌های برگشتی، بالاخره هم - لایحه به علت همان جنبه هیاهویی محض - به خاموشی و فراموش شدن ده‌ها موضوع مشابه دیگر دچار و بسنده به این شد که در تاریخ ۱۳۸۱/۶/۳

○ هیاهوی منجر شده به لایحه اصلاح قانون چک، جز این معنایی ندارد که هیچ نهاد و دستگاهی، سر در پی حل جامع موضوع نداشته و ندارد.

توضیح: بدین ترتیب، تعهدات و تضمینات اشخاص توسط مؤسسات معتبر مجدداً تضمین می‌شوند و ریسک معامله کم می‌شود.

۵- مؤسسات خریداری کننده سفته، تحت نظر بانک مرکزی، براساس مقررات ناظر بر مؤسسات مالی اعتباری، راه‌اندازی شوند و بانک‌ها نیز در این زمینه فعال شوند.

توضیح: بدین ترتیب، معامله‌گران می‌توانند مدت‌دار معامله کرده و سپس تأمین نقدینگی نمایند.

۶- خرید و فروش مجدد سفته در بین مؤسسات بند ۵ فوق، تحت نظر بانک مرکزی عملی شود.

توضیح: بدین ترتیب، این مؤسسات هم می‌توانند نوسانات نقدینگی خود را کنترل کنند و تأمین مالی شوند.

۷- مؤسسات بیمه، معاملات موضوع بند ۵ فوق را بیمه کنند.

توضیح: بدین ترتیب، ریسک مؤسسات موضوع بند ۵ و ۶ پوشش داده می‌شوند.

۸- قوه قضاییه در هر یک از مجتمع‌های قضایی، شعبه مخصوص دایر و قوانین متروک و رشکستگی را احیا نماید، به نحوی که اشخاص ذینفع بتوانند دادخواست و رشکستگی برای دیگران صادر نمایند.

توضیح: به این ترتیب، طلبکاران از محل دارایی ورشکستگان به قسمتی از طلب خود می‌رسند. بقیه طلب هم جزئی از زیان حاصل از ریسک تجاری است. قوانین در مورد کلاهبرداران نیز روشن است که چگونه خسارت‌های وارده را باید جبران کنند.

۹- قوانین و سازمان‌های متروک اداره امور ورشکستگان در قوه قضاییه و سازمان حمایت از صنایع ورشکسته تحت نظر وزارت صنایع نیز مجدداً احیا شوند تا خانواده ورشکستگان و نیز کارگران کارخانجات و گردش کار صنایع که سرمایه‌های ملی هستند، به دلیل ضعف مدیریتی یا به علت ریسک تجاری سرپرست خانواده یا مدیر یا مالک، آسیب نخورده و تحت حمایت باشند.

حل مساله‌ای به نام مساله چک، فقط از طریق تغییر قانون چک ساده‌نگری به موضوع است. تا زمانی که فضای معاملات تجاری تاریک و نیم شفاف باشد و مکانیزم‌های تشخیص و پوشش ریسک موجود نباشد و برای افراد با درجات اعتباری مختلف، هزینه‌های مبادله و معامله یکسان باشد، مطمئن باشیم که قربانیان زیادی را به جامعه تحویل خواهیم داد.

اینکه موضوع چک‌های برگشتی را تصور کنیم که به صرف تغییراتی - یا به تعبیری که به کار گرفته شده، از طریق اصلاح قانون صدور چک - و بدون توجه به دیگر زمینه‌های مربوط (مثل همه آنچه در آن انبوه پرهیاهو در نامربوط‌ترین شکل عرضه می‌شد) می‌توانیم برای همیشه چنان حل کنیم تا معضل چک‌های برگشتی و ضعف مفرط سیستم پرداخت‌های کشور از میان برود، این نوعی خوش خیالی و گونه‌ای انجام وظیفه، بدون پی بردن به مشخصات و لازمه‌های آن وظیفه است.

اینکه دقت نکنیم که مساله چک باید در درون یک سیستم جامع، شامل جنبه‌های مختلف دریافت، پرداخت، تعهد، تضمین، اعتبارسنجی، تأمین مالی پوشش ریسک و با یک پشتیبانی حقوقی در مورد تک‌تک اجزای سیستم - که باید در کل هماهنگ باشد - حل شود، منتهی به این واقعیت محتوم است که هر چه بکنیم، هر چند خود قدمی است برداشته شده، ولی نه واصل به مقصود است و نه رافع مشکل.

سیستمی که اشاره شد، چنان می‌باید طراحی شود که در آن، معامله‌کنندگان، افرادی آگاه، مسوول و بالغ فرض شوند که ریسک عملیات تجاری باید توسط آنان تخمین زده شود و سود و زیان حاصل را بدانند که باید تحمل کنند. از طرف دیگر، ابزار لازم برای محاسبه ریسک نیز باید در سیستم موجود، و به طور مساوی و بدون تبعیض و شفاف در اختیار افراد جامعه باشد تا در این سیستم، حکومت فقط مسوول تنبیه مجرمان باشد و افراد هم نتیجه ریسک تجاری را خود پذیرا باشند.

در این سیستم، باید نرخ‌ها - اعم از نرخ سود، نرخ تضمین و حق بیمه - توسط بازار و براساس اعتبار اشخاص و ریسک معامله برای هر معامله مشخص شود تا معلوم باشد که آن معامله انجام می‌شود یا خیر.

در این فضا، آنچه باید داخل تمهیدات فرار گیرد، به طور خلاصه به شرح زیر یادآوری می‌شود:

۱- قانون چک به نحوی تدوین شود که چک فقط وسیله پرداخت باشد، اعم از نقد یا مدت‌دار، و چک برگشت خورده فقط از جنبه حقوقی بررسی شود. جنبه کیفری چک هم فقط شامل کلاهبرداری یا ورشکستگی بوده و زندان فقط پس از صدور حکم در موارد فوق، در انتظار صادرکننده باشد.

۲- سفته ارزان شود. قیمت پیشنهادی، نیم در هزار است. توضیح: به این ترتیب، چک فقط وسیله پرداخت نقد و سفته، ابزار تعهد یا تضمین خواهد بود.

۳- مؤسسه اطلاعات اعتباری، تحت نظر بانک مرکزی، با مشارکت بانک‌ها تأسیس شود و به کلیه متقاضیان، سوابق و اطلاعات مالی و اعتباری غیرمحرمانه اشخاص را اعلام نماید.

توضیح: بدین ترتیب، قبل از معامله، اشخاص می‌توانند از سوابق و اعتبار طرف معامله آگاه شوند و ریسک معامله مشخص می‌شود.

۴- مؤسسات تضمین سفته، تحت نظر بانک مرکزی، براساس مقررات ناظر بر مؤسسات مالی اعتباری، راه‌اندازی شوند و بانک‌ها نیز در این زمینه فعال شوند.

○ مساله چک باید در درون یک سیستم جامع، شامل جنبه‌های مختلف دریافت، پرداخت، تعهد، تضمین، اعتبارسنجی، تأمین مالی پوشش ریسک و با یک پشتیبانی حقوقی در مورد تک‌تک اجزای سیستم حل شود.

○ حل مساله‌ای به نام مساله چک، فقط از طریق تغییر قانون چک، ساده‌نگری به موضوع است.